

Nacionalno vijeće za konkurentnost
Preporuke za povećanje konkurentnosti

RADNI MATERIJAL

Stručna skupina
OBRAZOVANJE ZA RAST I RAZVOJ

Voditelj stručne skupine:
Gvozden Flego, Ministarstvo znanosti i tehnologije

Suvoditelj stručne skupine:
Ivan Vidaković, IBM Hrvatska

Članovi stručne skupine:
Boris Kunst, Udruga radničkih sindikata Hrvatske
Daniel Rukavina, Sveučilište u Rijeci
Branislava Baranović, Institut za društvena istraživanja,
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja
Mladen Domazet, Institut za društvena istraživanja,
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja
Krešimir Jurlin, Institut za međunarodne odnose
Sanja Crnković Pozaić, Hrvatski zavod za zapošljavanje
Zlatko Šešelj, Privatna klasična gimnazija

Zagreb, prosinac 2003.

«Za moderniziranje obrazovnog sustava u Hrvatskoj potrebno je promijeniti ono što se poučava (nastavni plan i program), način na koji se poučava (pedagogija) i odgovornost onih koji pružaju uslugu, i to u smislu odgovornosti za rezultate.»

World Bank, Croatia: Country Economic Memorandum, sv. II., srpanj 2003., str. 155.

Obrazovanje za rast i razvoj

Učenjem do novih radnih mjesta

Svaka nacionalna ekonomija i njena konkurentna pozicija ovise prvenstveno o kvaliteti njenih ljudskih resursa. Korištenje tih resursa i ulaganje u njihovu kvalitetu primarni su faktori razvoja. Obrazovanje sudjeluje u povećanju konkurentnosti gospodarstva (ovaj pojam uključuje i tzv. kvartarni sektor: tržište kulturnim, obrazovnim i sličnim proizvodima) kroz osiguranje potrebne kvalitete ljudskog kapitala, kao glavnog razvojnog resursa. *Upravo obrazovanje omogućuje stjecanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti potrebnih pojedincu za ispunjavanje radnih i društvenih uloga.*

Porast udjela visoko i više obrazovanih ljudi u radnoj snazi, i popratne promjene u obrazovnom sustavu, preduvjeti su ostvarivanja ambiciozno zacrtanih hrvatskih strateških ciljeva: smanjenja nezaposlenosti i povećanja kvalitete života.¹ Stoga se kao glavni cilj doprinosa obrazovanja povećanju konkurentnosti postavlja:

Cilj (1): Poboljšanje obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva, prvenstveno porast udjela visoko i više obrazovanih ljudi u radnoj snazi. Značajan porast udjela visoko i više obrazovanih u radnoj snazi može osigurati kvalitetu na tržištu rada, koja je na putu transformacije u izrazito otvoreno gospodarstvo.

Ključno je naglasiti da je povoljna obrazovanost stanovništva nužan ali ne i dovoljan uvjet konkurentnosti. Naime, ima zemalja s vrlo sličnim podacima obrazovanosti ali s velikim razlikama u profinjenim načinima mobiliziranja znanja u ukupnom društvenom razvoju i rastu konkurentnosti². Riječ je također o mnoštvu osobina sustava obrazovanja, počev od najjednostavnije strukturne usklađenosti obrazovnih profila i potreba zapošljavanja, preko sustava dopunskog obrazovanja, sve do pitanja kvalitete (u užem smislu) obrazovanja. Ta kvaliteta nije samo pitanje formalnog znanja, već i razvoja sposobnosti učenja i aktivnog stava prema osobnom kreativnom i produktivnom doprinosu u okviru radne sredine, što se uči od najranije dobi.

Stoga se kao cilj prepoznaje i:

¹ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Strateški ciljevi razvoja Hrvatske*, radni materijal.

² Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2002.*, Zagreb, 2003. g., str. 55

Cilj (2): Trajno osuvremenjivanje sadržaja i metoda obrazovanja na svim razinama obrazovnog sustava te usmjerenost na razvijanje temeljnih kompetencija. Ove temeljene kompetencije zajednički su sadržaj svih obrazovnih sustava zemalja EU, po preporuci Europske komisije.

Kako bi obrazovanje pridonijelo razvoju hrvatskog gospodarstva u skladu s *ekonomijom znanja* (dakle, razvoju kvalitete ljudskog kapitala, a onda i konkurentnosti) njegovo ga okruženje mora prepoznati kao snažnu proizvodnu snagu. Pojedinci moraju u njemu prepoznati vrijednost koja im omogućuje poboljšanje materijalnog položaja i kvalitete života. Država i gospodarski subjekti moraju prepoznati obrazovanje kao opći interes i kao snažan faktor ekonomskog razvoja i povećanja konkurentnosti te ga postaviti kao jedan od razvojnih nacionalnih prioriteta. Nacionalni razvojni prioriteti zahtijevaju i visoki rang u sustavu financiranja iz javnih izvora. Obrazovna strategija i politika moraju dovesti do povezivanja školskih i ne-školskih oblika obrazovanja: školovanja djece i mladih, neformalnog obrazovanja i samoobrazovanja odraslih. Potrebno je razvijati koncepciju **cjeloživotnog učenja i društva koje uči**. Ovi pojmovi u razvijenim zemljama postavljaju značajan okvir za održavanje kontinuiranog gospodarskog rasta i povećanja konkurentnosti.

Nameću se stoga i slijedeći ciljevi:

Cilj (3): Uspostava sustava vrednovanja i samovrednovanja kvalitete procesa i rezultata obrazovnog sustava.

Cilj (4): Povećanje ulaganja gospodarstva i države u obrazovanje.

Na kraju je važno napomenuti da djeca koja kasni ulaze u obrazovni proces ne mogu sustići one koji su ranije započeli obrazovanje. Kao cilj se dakle prepoznaje i:

Cilj (5): što veće uključivanje djece u predškolski odgoj

Najskuplje je ništa ne činiti!

Konkurentnost se gradi na primjeni sposobnosti, vještina i kreativnosti pojedinaca u novim uvjetima. Ispreplitanjem znanja dobivenih formalnim obrazovanjem i primijenjenih znanja u promjenljivim okolnostima omogućuje se stvaranje novih znanja. Pojam cjeloživotnog učenja podrazumijeva širok djelokrug istovremenog obrazovnog djelovanja:

- školski sustav (obavezno, srednje, visoko obrazovanje, itd.)
- zaposleni (prekvalifikacije, dokvalifikacije, osuvremenjivanje znanja, programi ubrzanog učenja itd.)
- nezaposleni (prekvalifikacije, dokvalifikacije, osuvremenjivanje znanja, programi ubrzanog učenja itd.)
- mladi koji su prekinuli školovanje (doškoloavanje, obrtnički i tehnički programi itd.)
- radno sposobni umirovljenici (različiti oblici osuvremenjivanja znanja).

Programi ovakvog obrazovnog djelovanja odvijaju se u obrazovnim ustanovama, na radnom mjestu i kod kuće (dopisno i obrazovanje na daljinu).

Tri glavne prepreke koje, trenutno u Hrvatskoj, stoje na putu povećanju konkurentnosti primjenom ovakvih znanja i sposobnosti su: (a) premalo javno izdvajanje za obrazovanje, (b) niska kvalifikacijska struktura stanovništva u odnosu na europsko okruženje, i (c) nedostatak procjene gospodarstvu potrebnih znanja i vještina u sljedećih nekoliko godina te njihovih dugoročnih razvojnih trendova.

Kako bi obrazovanje povećalo svoj doprinos porastu konkurentnosti Hrvatske, potrebno je provesti i dugoročne sustavne promjene kao i mjere čiji će se rezultati odraziti na konkurentnost u najskorijem mogućem roku. Neke od njih zahtijevat će dodatna izdvajanja dok su neke već u tijeku i potrebno ih je samo sustavno povezati i ubrzati. **Štoviše, konkurentnost ekonomije ne može se osigurati samo kratkoročnim mjerama (eng. *quick fix*) nego je potrebno razviti sustave koji će osigurati trajni ekonomski rast. Radi se o sustavnom pristupu koji istovremeno djeluje na obrazovanje u više smjerova, i rezultira promjenom čitavog pristupa obrazovanju.** Stav je ove stručne skupine da u primjenu svih preporuka, kako dugoročnih tako i kratkoročnih, treba krenuti odmah, jer je iz perspektive hrvatske konkurentnosti u globalnim okvirima, *najskuplje ne činiti ništa*. Stoga prepoznamo pet kritičnih područja kroz koja obrazovanje izravno može utjecati na povećanje konkurentnosti Hrvatske:

- (1) **Odrediti i sustavno razvijati znanja i vještine (kompetencije)** potrebne gospodarstvu, posebice u vodećim gospodarskim područjima. Ovo je najvažnije od svih područja ali je ujedno i krajnji cilj koraka poduzetih u ostalim područjima.
- (2) **Povezati gospodarstvo i obrazovni sustav**, kako bi potonje osposobilo 'ljudski kapital' kvalitetama potrebnim u gospodarstvu. S druge strane, gospodarstveni subjekti trebaju prepoznavati vlastiti interes u podizanju kvalitete obrazovnog sustava.
- (3) **Provesti nužne promjene unutar obrazovnog sustava**, uz istinsku potporu izvršne vlasti, javnih izvora financiranja i gospodarskih subjekata. Ovo područje sadrži nužne pretpostavke ostvarenja ciljeva iz prethodna dva, kao i održivog povišenja kvalitete obrazovanja u Hrvatskoj.
- (4) Razviti i omogućiti **primjenu programa dodatnog osposobljavanja odraslih**, uključujući i raznovrsne programe neformalnog obrazovanja. Ovo uključuje i programe opismenjivanja nepismenih. *Ova mjera može najefikasnije –u vremenskom i financijskom smislu –doprinositi unapređenju obrazovanosti a time i podizanju konkurentnosti.*
- (5) Osvremeniti infrastrukturu obrazovanja u cjelini, prije svega **obrazovanje nastavnika**. Kao i područje (3), ovo područje sadrži nužne pretpostavke sustavnog ostvarenja ciljeva iz ostalih područja.

Cilj (1): Poboljšanje obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva, ponajviše povećanjem udjela visoko i više obrazovanih osoba u radnoj snazi.

Ako želi biti konkurentno u europskom okruženju a zadržati postojeće troškove rada (dakle i prihode radnika)³, hrvatsko gospodarstvo mora svoj razvoj temeljiti na ekonomiji znanja, tj. na područjima koja zahtijevaju znanja i vještine visokog stupnja. Podaci o obrazovanosti zaposlenog stanovništva nisu loši, a i broj osoba koje završavaju srednju školu i fakultet, kao i broj studenata, su u porastu⁴.

Tablica 1: Zaposleno stanovništvo starije od navršениh 15 godina⁵

	Postotak
NEZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	4,7
OSNOVNO OBRAZOVANJE	16,1
SREDNJE OBRAZOVANJE	59,9
VIŠE OBRAZOVANJE	7,1
VISOKO I POSLIJEDIPLOMSKO OBRAZOVANJE	12,3
Ukupno zaposlenih u RH	100,00

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2003, Zagreb, prosinac 2003., str. 146.

(1.1) Povećanje udjela visoko i više obrazovanih osoba u radnoj snazi

Prema pokazateljima Državnog zavoda za statistiku, za drugo polugodište 2002. g., nešto ispod 20% zaposlenih osoba ima visoko i više obrazovanje (Tabela 1). S druge strane, upravo se ovaj stupanj obrazovanja povezuje sa visoko razvijenim vještinama potrebnim ekonomiji znanja, kao i višim primanjima zaposlenika. Stoga se kao jedan od ključnih pokazatelja spremnosti radne snage da ispuni zahtjeve ekonomije znanja postavlja udjel visoko i više obrazovanih u radnoj snazi.

³ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.*, str. 27.-33.

⁴ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.*, str. 55.

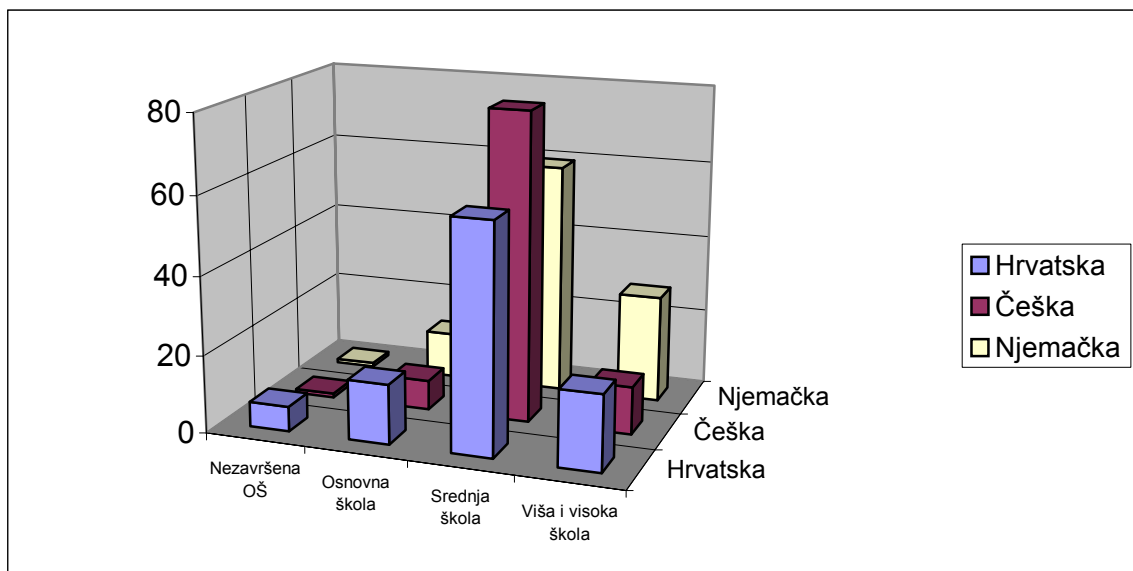
⁵ Podaci se odnose na rezultate Ankete o radnoj snazi, za drugo polugodište 2002. g. Alternativni rezultati koji se temelje na Popisu stanovništva 2001. g. i njegovim korekcijama dostupni su na <http://www.dzs.hr/Popis%202001/popis20001.htm>.

Ključni pokazatelj: udjel visoko i više obrazovanih u radnoj snazi.

	Zadnji podatak za Hrvatsku	2004.	2006.	2008.	2010.
Udjel visoko i više obrazovanih u radnoj snazi (cilj: 29%)	19,4%	20%	23%	26%	29%

Ovako precizni pokazatelji zahtijevaju ipak niz dodatnih koraka koji će omogućiti njihovo ostvarenje.

Slika 1: Obrazovna struktura zaposlenih, Izvor: Sveto Marušić (El Zagreb), Obrazovni sustav Hrvatske, ppt.

(1.2) Povećanje uključenosti odraslih u programe dodatnog obrazovanja

Ovaj cilj uključuje sve radno sposobne osobe, ne samo zaposlenike zrele dobi. Kako je prikladno obučena radna snaga pretpostavka uspjeha u suvremenoj ekonomiji, obrazovanje i usavršavanje zaposlenih najefektivniji je način održavanja i osuvremenjivanja razine kompetentnosti postojeće radne snage. To je ujedno i **najbrži odgovor na zahtjeve sadašnjeg i budućeg gospodarstva**. Potrebno je također planski izgraditi sustave koji će omogućiti prikladne odgovore na izazove koje će donijeti tehnološke promjene u budućnosti.

Ključni pokazatelj: udjel zaposlenika uključen u programe dodatnog obrazovanja i usavršavanja vezanog uz radno mjesto

U Hrvatskoj trenutno nema sveobuhvatnih pouzdanih podataka o zaposlenicima koji pohađaju programe stručnog usavršavanja i dodatnog osposobljavanja. Naručeni su podaci iz ankete Državnog zavoda za statistiku.

Jedan od izrazito prihvatljivih oblika dodatnog obrazovanja je i studij uz rad, pohađanje kojeg je u zadnjih dvadesetak godina u Hrvatskoj palo sa oko 40% na svega 3% ⁶. Dok je 1975.g. oko 42% zaposlenika sudjelovalo u barem nekakvom obliku dodatnog osposobljavanja, 1996. g. bilo ih je svega 11% ⁷.

Ključni pokazatelj: potrebno je provesti 'business survey' izdataka tvrtki za dodatno obrazovanje uz rad.

Preporuke (obrazovanje odraslih):

Programi dodatnog obrazovanja i stručnog usavršavanja (srednjoročno i dugoročno):

Organizirati nove (formalne i neformalne) oblike cjeloživotnog učenja i prekvalifikacije za deficitarna znanja i vještine, i gospodarske grane koje su identificirane kao nositelji budućeg razvoja. Potrebno je u sustav uključiti formalno i neformalno obrazovanje te informalno učenje. Važna je *dostupnost školovanja*, pa treba ponuditi različite metode učenja, tečajeve i škole te omogućiti zaposlenicima da studiraju uz rad. Traži se od obrazovnih ustanova da ponude **ubrzane programe**, programe koji su **mješavina 'redovnog studija' i 'studija uz rad'**, da ponude fleksibilnije načine predavanja (primjerice učenje na daljinu), da ponude više mjesta za obrazovanje odraslih te da pokažu veću fleksibilnost prema tržištu rada. Potrebno je razviti koncept škola kao centara za obrazovanje koji nude programe za redovne učenike, za odrasle i kratke programe za certifikaciju određenih zanimanja ili praktičnih vještina bez stjecanja zvanja ili pohađanja školskog programa, kao i povećavati kadrovske i fizičke kapacitete visokih učilišta.

Financiranje dodatnog obrazovanja odraslih (kratkoročno): Treba težiti tome da one programe obrazovanja odraslih koji su od općeg nacionalnog interesa (osnovno obrazovanje, stjecanje prve kvalifikacije i prekvalifikacije za deficitarna zanimanja) u cijelosti financira država, dok ostali programi treba financirati u trećinama od država, lokalna samouprava i sami polaznici. Poduzeća mogu programe namijenjene zadovoljavanju njihovih specifičnih potreba financirati u cijelosti, pri čemu takva djelatnost treba biti oslobođena od poreznih obveza. ⁸

⁶ S. Marušić, *ibid.*, ppt.

⁷ European Training Foundation, *National Observatory Country Report: Croatia*, 2001. g., str. ix

⁸ Vlada Republike Hrvatske, Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, *Hrvatska u 21. stoljeću, Odgoj i obrazovanje*, 2002.g.

Važne su slijedeće poticajne mjere:

- porezno oslobađanje poduzeća za visinu troškova obrazovanja zaposlenih,
- državno subvencioniranje osnovnog obrazovanja odraslih,
- osnivanje specijaliziranih fondova,
- infrastrukturna potpora tiskanju publikacija, istraživačkom i razvojnom radu,
- podupiranje međunarodne suradnje⁹.

Cilj je takve potpore uspostava sustava obrazovanja odraslih što će ga učiniti dostupnim svim građanima zemlje, u skladu s njihovim interesima i potrebama nacionalnog razvoja. U Europskoj uniji posebno se podržava obrazovanje odraslih kako bi se poboljšale mogućnosti zapošljavanja i pokretljivost pojedinca na tržištu radne snage.

Informacije o mogućnostima dodatnog obrazovanja (kratkoročno): Uspostaviti web-portal za cjeloživotno obrazovanje, i povezati ga sa sličnim programima u Europi.

(1.3) Obavljati procjenu znanja i vještina potrebnih na tržištu rada u budućnosti

Znanja i vještine radne snage pridonose konkurentnosti i podizanju životnog standarda na nekoliko načina:

- (i) Znanja i vještine povećavaju produktivnost u postojećim područjima poslovanja te tako poboljšavaju isplativost i sigurnost zaposlenja, kao i **mogućnosti daljnjeg razvoja**. U suvremenim gospodarstvima su povećanje kapitala i ulaganja u radnu snagu međuovisna i povezana. Zajednički učinak takvih ulaganja je značajan porast produktivnosti i dugoročne konkurentnosti. Dugotrajna nezaposlenost koncentrirana je među ljudima s niskim kvalifikacijama.
- (ii) Raspoloživost obrazovane i obučene radne snage magnetno djeluje na privlačenje novih ulaganja, stranih i domaćih, u visoko-produktivne proizvodne grane. Ne samo da takva ulaganja pružaju dobre mogućnosti zaposlenja za obrazovanu i obučenu radnu snagu, nego ona doprinose i ukupnom rastu produktivnosti zemlje.

⁹ Vlada Republike Hrvatske, ibid.

Preporuke (procjena znanja i vještina):

Sustavna procjena potrebnih znanja i vještina (srednjoročno): Razviti sustav **procjene potrebnih znanja i vještina sada i u budućnosti** (iskustva iz EU pokazuju da je najbolje rješenje osnivanje trajnih stručnih skupina), koji će određivati kratkoročne, srednjoročne i dugoročne potrebe za znanjima i vještinama u vodećim gospodarskim područjima. Pretpostavka ja da ćemo najbolje tržišne rezultate imati u onim područjima u kojima imamo najbolje stručnjake, ali i da je potrebno trajno razvijati izvrsnost upravo u područjima koja su od strateškog značaja za konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Prvi je korak definirati sustav prikupljanja informacija o aktualnim i budućim potrebama tržišta rada (trendovima). Zatim je potrebno razviti odgovarajuće obrazovane programe u skladu s rezultatima analize prikupljenih informacija. Dugoročno ove mjere će ovisiti o razvoju fleksibilnijih modela obrazovanja nego što je postojeći.

U okviru CARDS programa predviđeno je razvijanje sustava prikupljanja informacija o tržištu rada. Sustav će se temeljiti na postojećim izvorima podataka: administrativnim izvorima kao što je Zavod za mirovinsko osiguranje koji ima ažurne podatke o aktivnim osiguranicima tj. zaposlenim osobama kod poslodavaca koji su obveznici uplate obveznih doprinosa za mirovinsko osiguranje; podacima o zaposlenima od Državnog zavoda za statistiku; podacima o registriranim nezaposlenima iz Hrvatskog zavoda za zapošljavanje; anketama radne snage i novim anketama o kadrovskim potrebama poslodavaca). Prvi rezultati na razini županija biti će dostupni početkom **ljeta 2004. godine**.

Analiza ovih podataka biti će jedna od podloga za prognozu potreba na tržištu rada koja bi trebala biti ulazni materijal za redefiniciju potreba poslodavaca. Ove redefinicije bi trebale uzrokovati promjene u obrazovnim programima kako za redovne srednje i visoke škole tako i za Hrvatski zavod za zapošljavanje koji posreduje za navedena zanimanja.

Ova stručna skupina smatra da je potrebno učiniti korake prema uspostavi trajnog sustava procjene znanja i vještina koje će biti potrebne pristupnicima tržištu rada, temeljene na osnovi informacija prikupljenih gore navedenim projektom.

Razvoj sustava informiranja o potrebnim znanjima i vještinama (srednjoročno): U svim većim gradovima i mjestima otvoriti Centre za razvoj karijere. Njihova zadaća je da u neformalnom okruženju pružaju obavijesti o nacionalnom i regionalnom gospodarstvu, o mogućnostima ispitivanja vlastitih sposobnosti i interesa koji bi mogli voditi do određenog zanimanja, o karakteristikama određenih zanimanja, kao i da pružaju savjete o potrebnim koracima da se započne ili promijeni već započeta karijera. Vrata takvih centara bila bi otvorena svim zainteresiranima, a u manjim bi mjestima centri bili mobilni. Prvih **10 centara** otvoriti će se **do kraja 2004. godine** u okviru projekta CARDS, u suradnji između Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i lokalnih škola.

(1.4) Prilagoditi obrazovne programe razvoju znanja i vještina potrebnih u budućnosti

Prema iskazanim potrebama poslodavaca za profilima radnika, u Hrvatskoj nedostaju pojedini profili niže-obrazovanih i kvalificiranih radnika. Zanimljivo je kako su prijavljene godišnje potrebe za visokoobrazovanim osobama gotovo 50% veće od broja nezaposlenih te razine obrazovanja, što upućuje na postojanje **stalnog nedostatka pojedinih profila stručnjaka**.¹⁰

U okviru **srednjoročnih** planova razvoja **HZZ** koji imaju financijsku i tehničku pomoć preko **CARDS-a** predviđen je program pomoći uspostave lokalnih partnerstva za razvoj i zapošljavanje. Njihova je zadaća da se u skladu s razvojnim planovima regije definiraju kratkoročne, srednjoročne i dugoročne potrebe za znanjima i vještinama te da se takve potrebe ugrade u obrazovne programe kako u redovnim obrazovnim institucijama tako i u institucijama koje nude kratke stručne programe.

U nedostatku procjene znanja i vještina potrebnih hrvatskom gospodarstvu u budućnosti, zasada ćemo se osloniti na globalni trend porasta potreba za stručnim usavršavanjem iz područja prirodnih i tehničkih znanosti.

Ključni pokazatelj: udjel studenata prirodnih i tehničkih znanosti u ukupnom broju studenata.

Godišnje izvješće o konkurentnosti 2002 izvještava o padu udjela diplomiranih studenata prirodnih i tehničkih znanosti u ukupnom broju diplomanata, što je upravo suprotno potrebama globalnog tržišta. 37,5% diplomiranih studenata 2002. g. diplomiralo je u područjima prirodnih i tehničkih znanosti (uključujući i medicinu).¹¹ S druge strane 42% studenata upisanih u školsku godinu 2002./03. upisalo je programe iz prirodnih i tehničkih znanosti.¹² Radi se o zadovoljavajućem porastu u odnosu na 1997.g., kada je Hrvatska bila pri dnu (tada ih je bilo samo 30,2%) ljestvice europskih zemalja po udjelu studenata prirodnih i tehničkih znanosti u ukupnom broju studenata.¹³ Uz potrebu da se poveća upisna kvota za određene programe prirodnih i tehničkih znanosti, nužno je povećati efikasnost prirodnoznanstvenih studija, kako bi što veći broj studenata uspješno završio studij (cilj (1.5)) ali i uvoditi poticajne mjere (državne i privatne stipendije, upoznavanje s mogućnostima (samo)zapošljavanja) za povećanje broja studenata u prirodo- i tehničko-znanstvenim područjima.

¹⁰ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.*, str. 59.

¹¹ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.*, str. 58.

¹² Ministarstvo znanosti i tehnologije, *Znanost i razvoj u Hrvatskoj*, 2002.g.

¹³ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.* str. 59.

Preporuke (povećanje upisnih kvota visokoškolskih programa prirodnih i tehničkih znanosti):

Informacijske tehnologije (kratkoročno): U pogledu svjetske nestašice radno sposobnih ljudi s vještinama iz područja IT, kao kratkoročni prioritet postavlja se povećanje upisnih kvota studija koji razvijaju vještine iz ovog područja. Kratkoročnim prioritetom se ocjenjuje i plan djelovanja za razvoj vještina iz područja *visoke tehnologije i e-businessa*. Zbog sve veće potrebe za informatičkom pismenošću i vještinama iz e-businessa u svim profesijama, preporuča se uključivanje sadržaja iz IT i e-businessa u sve obrazovne smjerove, pogotovo one vezane uz dizajn, komunikacije i medijsku produkciju.

Prirodne i tehničke znanosti (kratkoročno): Preporuča se povećanje udjela diplomiranih studenata prirodnoznanstvenog područja, povećanjem upisne kvote relevantnih fakulteta. Na duži rok ova se preporuka povezuje s izmjenama u strukturi visokog obrazovanja koje bi trebale omogućiti promjenu smjera studija kako bi se broj studenata uskladio s potrebama tržišta rada. Financiranje ovih kratkoročnih potreba poželjno je povezati sa sustavom stipendija iz gospodarstva (cilj (4.2)).

(1.5) Povećati vertikalnu i horizontalnu prohodnost poslijeobaveznog obrazovnog sustava

Visok postotak upisa i učešća u programima visokog obrazovanja osigurava razvoj i održivost visoko obrazovane radne snage. Analize OECD-a povezuju visoko obrazovanje s lakšim zapošljavanjem i višim prihodima. Postotak *pristupa* programima višeg i visokog obrazovanja djelomični su pokazatelj stupnja u kojem stanovništvo usvaja vještine visokog stupnja i znanja potrebna na tržištu rada u *ekonomiji znanja*.¹⁴

Jedna dodatna godina obrazovanja povezana je sa rastom BDD-a od 6% i prihodima višim za 5 do 15%.¹⁵ Sustav mora omogućavati da pojedinci koji su pogriješili u odabiru škole ili fakulteta, ili nisu zadovoljili kriterije, mogu jednostavno nastaviti školovanje s minimalnim gubitkom vremena i sredstava. Za državu je najskuplji pojedinac bez kvalifikacije na kojeg su već utrošena znatna sredstva.

U Hrvatskoj je proporcija uspješnog završavanja osnovne škole visoka. Gotovo svi upisani učenici (98%) završavaju osnovnu školu. Od toga 94% učenika upisuje neku od srednjih škola¹⁶.

Međutim kvaliteta poslijeobaveznog obrazovanja, tj. višeg sekundarnog školovanja, visokog (tercijarnog) školovanja i daljnjeg cjeloživotnog učenja ovisi o kvaliteti obaveznog

¹⁴ OECD, *Education at a Glance, OECD indicators*, 2002. g., str. 149

¹⁵ J. Lowther (MSI Hrvatska), *Obrazovni sustav Hrvatske*, ppt.

¹⁶ Vlada Republike Hrvatske, *ibid.*

obrazovanja. U razvijenim zemljama Europe postoji tendencija produžavanja obaveznog obrazovanja, kojim bi se zahvatilo čitavo srednje obrazovanje, kako bi završeni učenici bili što bolje osposobljeni za rad i/ili nastavak obrazovanja te kako bi se povećala mobilnost radne snage. Zbog raznovrsnih potreba rada, nejednakih individualnih sposobnosti i motivacije za učenje, obavezno obrazovanje treba biti diverzificirano kako bi bilo dostupno za sve. Ključno pitanje u strukturiranju obaveznog obrazovanja je vrijeme i način diversifikacije sustava, usmjeravanja učenika u obrazovne smjerove i *osiguravanje prohodnosti između smjerova*.

U tijeku su projekti ispitivanja najprihvatljivijeg modela obaveznog obrazovanja, koji slijede iz strategije razvitka Republike Hrvatske, a kojima se planiraju stvoriti strukturalni uvjeti za povećanje kvalitete obrazovanja u Hrvatskoj, kao i za naglašavanje onih njegovih karakteristika koje potiču porast konkurentnosti zemlje. U isto vrijeme očekuje se postavljanje uvjeta za praćenje i poticanje nadarenosti kroz diversifikaciju, povećanje efikasnosti sustava zbog smanjenja osipanja omogućenog povećanjem prohodnosti, osposobljavanje radne snage potrebnim znanjima i vještinama kroz osiguravanje iskoristivih kvalifikacija na kraju obaveznog obrazovanja, itd.

Ključni pokazatelj: % maturanata strukovnih škola i gimnazija pojedinog godišta koji se upisuju na fakultet (naručeno od Zavoda za statistiku)

U zemljama Europske unije oko 50% mlade generacije koja završava sekundarno obrazovanje **upisuje različite oblike tercijarnog** (sveučilišnog i nesveučilišnog) obrazovanja pa je to standard kojemu će se i Hrvatska u sagledivoj budućnosti trebati približiti.¹⁷

Ključni pokazatelj: % populacije u dobi 19-24 godina starosti koji se nalazi u sustavu višeg i visokog obrazovanja

Prema pokazateljima Svjetske banke 2001.g. 27,3% stanovništva u dobi od 19-24 godina starosti pohađalo je programe visokog i višeg obrazovanja¹⁸. Olakšanjem prohodnosti obaveznog i srednjeg obrazovanja omogućilo bi se i povećanje postotka upisanih u programe visokog i višeg obrazovanja.

¹⁷ Vlada Republike Hrvatske, *ibid.*

¹⁸ S. E. Berman i I. Drabek, *Mobilizing Croatia's Human Capital to Support Innovation-Driven Growth*, 2002. g., str. 13

Preporuke (povećanje prohodnosti srednjeg obrazovanja):

Srednje obrazovanje (kratkoročno i srednjoročno): Preporuča se povećanje prohodnosti sekundarnog obrazovanja, kako bi se smanjilo prerano napuštanje školovanja. Rasterećenjem nastavnih planova i programa u srednjoškolskom obrazovanju te *osuvremenjivanjem* strukovnih programa kratkoročno će se ostvariti početni koraci prema ovome cilju. Reforma strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, koja je započela s provođenjem projekta «CARDS 2001-Ljudski potencijali: Strukovno obrazovanje i osposobljavanje», kao jedan od svojih strateških ciljeva definira stvaranje predujeta za održivu vertikalnu i horizontalnu prohodnost u stjecanju zanimanja. U konačnici će se na strukturne promjene u obaveznom obrazovanju nadovezati i sukladne promjene u srednjem obrazovanju koje će omogućiti održivo povećanje prohodnosti i fleksibilnost cjelokupnog srednjeg obrazovanja u odnosu na potrebe tržišta rada. Potrebno je omogućiti pristup visokoškolskim programima iz što većeg broja srednjoškolskih programa. Poželjno je analizirati i uzroke prijevremenog napuštanja školovanja.

Kako bi se u konačnici povećao udjel visoko i više obrazovanih u radnoj snazi, potrebno je *povećati prohodnost programa visokog obrazovanja*. Iako je za uspješnost studiranja uvelike odgovorna društvena klima odnosno potrebe tržišta rada za visokoobrazovanim kadrovima, i sama visoka učilišta trebaju doprinosti efikasnosti studiranja.

Ključni pokazatelj: % upisanih studenata koji završavaju programe visokog i višeg obrazovanja

Prema posljednjim podacima broj diplomiranih studenata u odnosu na broj upisanih studenata prve godine je oko 40%, što je vrlo mala uspješnost studiranja.

Preporuke (uspješnost studiranja):

Bolonjski proces (srednjoročno): Preporuča se prihvaćanje bolonjskog procesa najkasnije do 2005.g. koji novom shemom studiranja (3+2+3) skraćuje vrijeme studiranja jer 1. krug od tri godine treba završiti zaposlivom kvalifikacijom. Ovime bi se povećala efikasnost studiranja i broj diplomiranih studenata s kvalifikacijama potrebnim tržištu rada.

Osuვენjivanje nastavne opreme (kratkoročno i srednjoročno): Kako bi visoka učilišta išla u korak sa onima s kojima se natječu u globalnoj utakmici, potrebno je osuvremenjivati opremu, koja bi istovremeno bila i znanstvenoistraživačka i nastavna. Za povećanje efikasnosti visokog školstva potrebno je dijelove nastave izvoditi na znanstvenim institutima ili pak centrima izvrsnosti. Poželjno je od samog početka drugog ciklusa studiranja studente aktivno uključiti u istraživanja.

Cilj (2): Trajno osuvremenjivanje sadržaja i metoda obrazovanja na svim razinama obrazovnog sustava te usmjerenost na razvijanje temeljnih kompetencija.

Sve brži ritam tehnološkog razvoja – vidljiv npr. kroz pomak u potraživanju obrazovnog minimuma od osnovne pismenosti ka kompjuterskoj pismenosti - povećava i problem usklađivanja tehnoloških potreba i obrazovanja koji ne može biti zadovoljavajuće riješen samo putem sve većeg produživanja trajanja osnovnog odnosno srednjeg i visokog obrazovanja. Naime, danas mnoga znanja postaju zastarjela čak i prije no što počnu biti primjenjivana. Jedini način za smanjenje tog jaza, uz osiguravanje širokog bazičnog obrazovanja, je i sve veća uključenost odraslih u procese obrazovanja i stručnog usavršavanja, primjenom cjeloživotnog učenja.

Međutim, prosvjetna djelatnost u Hrvatskoj je još uvijek fokusirana na područje osnovnog i srednjeg obrazovanja, s naglaskom na zastarjelim metodama i tehnikama poučavanja uskih bazičnih znanja. Kao zadaću obrazovnog sustava potrebno je postaviti osiguravanje što boljih temelja trajnog unaprjeđenja znanja kroz koncept cjeloživotnog učenja.

(2.1) Prilagoditi kurikulum i strukturu obrazovnog sustava na svim razinama razvoju temeljnih kompetencija, odnosno multifunkcionalnih znanja sa visokom transfernom vrijednošću i kompetencija potrebnih na tržištu rada

Konkurentne tvrtke imaju potrebu za visoko motiviranom, obučenom radnom snagom koja uz tehnička znanja nužna za obavljanje radnih funkcija posjeduje i temeljne kompetencije. Stoga se nameće potreba fokusiranja **svih razina obrazovnog sustava** na razvoj temeljnih kompetencija ukorak sa činjeničnim znanjima primjerenim pojedinim granama i razinama obrazovnog sustava.

Zemlje Europske Unije prepoznaju **temeljne kompetencije** iz slijedećih područja kao zajedničke ciljeve sustava obaveznog obrazovanja i stručnog usavršavanja u *ekonomiji utemeljenoj na znanju*:

- Funkcionalna pismenost
- Numerička pismenost
- ICT (informacijsko-komunikacijske) kompetencije
- Strani jezici
- Poduzetništvo
- Matematika i prirodne znanosti
- Interpersonalne i socijalne kompetencije
- Učiti kako učiti
- Opća kultura (prepoznavanje i korištenje njezinih dostignuća)¹⁹

¹⁹ European Commission, Directorate-General for Education and Culture, *Follow-up of the "Report on the concrete future objectives of the education and training systems": DRAFT INTERIM REPORT: Working group B on Basic skills, foreign language teaching, entrepreneurship Objectives 1.2 (Developing the skills for the*

Ključni pokazatelj: uspješnost hrvatskih 15-godišnjaka na međunarodnom projektu PISA

2007. g. PISA projekt će dati indikatore usvojenosti temeljnih kompetencija za hrvatske 15-godišnjake te ih usporediti sa rezultatima učenika iste dobi u mnogim zemljama članicama OECD-a.

Preporuke (razvoj temeljnih kompetencija na svim razinama obrazovnog sustava):

Obavezno obrazovanje (kratkoročno): Unatoč dugoročnom karakteru sustavnih promjena u obrazovanju, moguće je poboljšavati funkcionalno stanje postojećeg sustava kako bi se neki od željenih rezultata postigli i ranije, a i kako bi se postupno pripremilo nositelje obrazovanja na dugoročne sustavne promjene. Najbrže promjene u sadržaju programa obaveznog obrazovanja moguće su u onim dijelovima gdje je i bez sustavnih ispitivanja jasno da su potrebne intervencije. Tu se prvenstveno misli na smanjenje opterećenja učenika (i nastavnika) i premještanje težišta s faktografskog znanja na znanja veće transferne vrijednosti²⁰ (temeljne kompetencije i konkurentna znanja i vještine navedene gore). Također je poželjno uvesti programe profesionalne orijentacije u škole te organizirati dane informiranja o zaposlenjima (career days) na regionalnom i nacionalnom nivou.

Srednje obrazovanje (kratkoročno): Srednjoškolski sustav treba bolje osposobljavati mlade ljude temeljnim znanjima, vještinama i vrijednostima koje će im olakšati život u promjenjivim uvjetima rada (ICT znanja, poznavanje svjetskih jezika, matematička i prirodoslovna znanja, kritičko mišljenje, rješavanje problema, interpersonalne i socijalne vještine, poduzetnički duh itd.). Identificiranje i određenje kompetencija u srednjem (i visokom) obrazovanju u većoj je mjeri nego kod obaveznog obrazovanja vezano za kretanja na tržištu rada i procjene budućih znanja i vještina potrebnih za razvoj gospodarstva i društva.

Također je važno podizanje razine umijeća za zanimanja srednje i niske razine potrebnih znanja i vještina putem posebnih programa za moderne uslužne i obrtničke djelatnosti kombinirane s radnim iskustvom. Potrebno je također i sustavno podizati stupanj osviještenosti učenika u srednjoškolskom obrazovanju o znanjima i vještinama potrebnim na tržištu rada te u procjeni znanja i vještina potrebnih na budućem tržištu rada. Na duži rok potrebno je trajno osuvremenjivati dijelove srednjoškolskih programa, kako bi odrazili dugoročne procjene o potrebnim znanjima i vještinama na tržištu rada.

Visoko obrazovanje (kratkoročno): Sveučilišta treba privoljeti na ažuriranje kurikula prema razvitku svjetske znanosti kao i na 'kulturu kvalitete' sveučilišnih nastavnika, studijskih programa i njihova izvođenja. Kurikula je potrebno osuvremeniti, nadopuniti izbornim kolegijima za razvoj inovativnih, poduzetničkih i upravljačkih (managerskih) vještina.

knowledge society), 3.2 (*developing the spirit of enterprise*), and 3.3 (*Improving foreign language learning*), Brussels (DG EAC/A-1/TS D(2002)), 2003. g.

²⁰ Vlada Republike Hrvatske, *ibid*.

Ključni pokazatelj: uspostaviti indeks kvalitete pripravnika (business survey).

I prije nego rezultati projekta PISA budu dostupni potrebno je analizirati u kolikoj mjeri obrazovni sustav osposobljava učenike i studente vještinama koje su potrebne u radnoj sredini. Ovakav bi pokazatelj uputio i na korake koje treba poduzeti u dugoročnom postupku osuvremenjivanja sadržaja i strukture obrazovnog sustava, kako bi on zadovoljavao potrebe tržišta rada.

Kako bi se ishodi i sustav vrijednosti hrvatskog obrazovnog sustava uskladili s onima u **zemljama EU i tranzicijskog okruženja** te odigrali ulogu mobiliziranja znanja u ukupnom društvenom razvoju i rastu konkurentnosti, potrebno je istovremeno **pokrenuti promjene** na svim njegovim stupnjevima, osigurati zadovoljavajuću **financijsku podršku** i uklopiti čitav sustav u **cjeloživotnog učenje**. Zbog gore spomenutog brzog razvoja društva umjesto jednokratne periodične reforme obrazovnog sustava, danas su promjene u obrazovanju sistematičan i trajan proces. Neke od njih biti će među najdugotrajnijim i najskupljim prijedlozima u ovome dokumentu. Cilj svih ovih promjena nije stvoriti jedinstveni 'tvrđi' školski sustav, već omogućiti stvaranje sustava koji će biti prijemčiv za trajno unapređivanje. Tim više što promjena sadržaja i metoda obrazovanja, kao i organizacijske strukture školskog sustava u Hrvatskoj kasni u odnosu na druge zemlje koje su početno bile u sličnoj situaciji te umanjuje kvalitetu obrazovanja u odnosu na te zemlje. Kako su takve postupne i dugotrajne promjene nužna su pretpostavka za osiguravanje trajnog rasta konkurentnosti, potrebno ih je otpočeti već danas.

Preporuke (sadržajne i strukturne promjene u obrazovnom sustavu):

Obavezno obrazovanje (srednjoročno i dugoročno): Međunarodno iskustvo pokazuje da ulaganje u obavezno obrazovanje, kao faktor razvoja gospodarstva, može dovesti do značajnih napredaka u učenju i daljnjem razvoju pojedinca. Kvalitetna obaveznog obrazovanja značajna je za nastavak obrazovanja i smanjivanje učestalosti prekidanja i napuštanja školovanja. Ona olakšava proces osposobljavanja za korištenje visokih tehnologija (informatičke i komunikacijske tehnologije), učenje stranih jezika, za poboljšanje pismenosti nisko-kvalificirane radne snage te profesionalnu orijentaciju učenika.

U Hrvatskoj je nužna promjena obaveznog obrazovanja kako bi mu se povećala kvaliteta. To je segment obrazovnog sustava koji nije značajnije mijenjan u čitavom tranzicijskom razdoblju pa je njegova sadašnja sadržajna i organizacijska struktura neprimjerena za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva (usvajanje temeljnih kompetencija) definiranih kao temelj za razvoj ekonomije znanja²¹.

²¹ European Commission, ibid.

U isto je vrijeme naš sustav i strukturno nekompatibilan sa sustavima obaveznog obrazovanja u razvijenim zemljama što otežava proces harmonizacije kvalifikacija srednjeg obrazovanja (naročito strukovnog obrazovanja, koje pohađa oko 73% hrvatskih srednjoškolaca²²) s kvalifikacijama srednjeg obrazovanja u ostalim europskim zemljama. Planovi i programi u obaveznome obrazovanju opterećeni su usredotočenošću na pasivno učenje i faktografsko poznavanje gradiva, umjesto da osposobljavaju učenike za samostalno (aktivno) učenje i tome primjereni razvoj potrebnih znanja i vještina.

Ukupna sadržajna reforma, međutim, nije kratkoročan posao. Ona zahtjeva temeljite pripreme i izradu novog nacionalnog kurikuluma primjernog hrvatskom kontekstu i **standardima EU, čijom članicom Hrvatska želi postati**. Projekti evaluacije nastavnih planova i programa osnovnih škola u Hrvatskoj, i razrade temelja novog modela nacionalnog kurikuluma za obavezno obrazovanje su u tijeku²³.

Potrebno je, stoga, uz kratkoročne mjere uključivanja navedenih temeljnih kompetencija u postojeće planove i programe, podržati i projekte koji će rezultirati izradom zadovoljavajućeg modela kurikuluma za obavezno obrazovanje, kao okvira za osuvremenjivanje i podizanje njegove kvalitete

Srednje obrazovanje (dugoročno): Za mobilnost radne snage potrebno je spriječiti preranu specijalizaciju u srednjem obrazovanju kao i prerano napuštanje obrazovnog sustava bez zadovoljavajućih kompetencija, tj. znanja i vještina, stavova i vrijednosti (vidi cilj (1.5)). Krajnji cilj je restrukturiranje srednjoškolskih obrazovnih sadržaja kako bi se oni uskladili s promjenama u obaveznom i visokom obrazovanju, ponajprije s ciljem pojednostavljenja nastavka školovanja iz različitih srednjoškolskih smjerova. Poželjno je naime omogućiti prohodnost prema visokom i višem obrazovanju, bez obzira na izbor srednjoškolskog smjera, jer da bi se povećao broj studenata potrebno je i omogućiti većem broju učenika pristup visokoškolskim programima (vidi cilj (1.5)). Prvi korak je uvođenje eksterne evaluacije (vidi cilj (3.1)).

U strukovnom srednjoškolskom obrazovanju obavljena je 2000. i 2001. godine procjena sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, na inicijativu European Training Foundation – agencije EU. Projektom «CARDS 2001 – Ljudski potencijali: Strukovno obrazovanje i osposobljavanje» započeta je reforma strukovnog obrazovanja i osposobljavanja čiji je jedan od ciljeva i uspostava harmonizacije sustava sa europskim modelima. Potrebno je pružiti podršku i ovim programima osuvremenjivanja obrazovnog sustava i harmonizacije kvalifikacija sa **zemljama EU**.

²² Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2003*, Zagreb, prosinac 2003.g.

²³ Projekti slijede iz strategije razvitka Republike Hrvatske iznesene u dokumentu *Hrvatska u 21. stoljeću, Odgoj i obrazovanje*.

Visoko obrazovanje (srednjoročno i dugoročno): U Hrvatskoj je uspješnost studiranja i dalje mala, što je skupo i za državu i za gospodarstvo. Želi li Hrvatska ispuniti svoj strateški cilj, razvijati se prema društvu znanja mora poduzeti bitne promjene u znanosti i visokom obrazovanju. Primjerice, u razvijenim zemljama postoji bitna veza između porasta broja radnika s visokim obrazovanjem i ekonomskog rasta.

Promjene u sustavu visokog obrazovanja u Hrvatskoj trebale bi biti usmjerene na: poboljšanje kvalifikacijske strukture hrvatskog stanovništva; bitan doprinos sveučilišta, veleučilišta i visokih škola proizvođenju novih vrijednosti, napose u užim sredinama u kojima djeluju; sadržajno i formalno uključivanje znanosti i visokog obrazovanja Hrvatske u europske trendove, u ERA (European Research Area –Europski znanstveni prostor) i EHEA (European Higher Education Area –Europski prostor visokog obrazovanja).

Visoko obrazovanje u Hrvatskoj je

- (a) *neefikasno*, jer (i) studiji traju gotovo dvostruko vrijeme u odnosu na planirano i jer(ii) zabrinjavajuće mali broj studenata diplomira,
- (b) stoga i *preskupo*, u odnosu na postignute rezultate,
- (c) *zastarjelo*(i) koncepcijski(ii) u opremi(iii) u dobi nastavnika
- (d) *premaloga kapaciteta* da bi moglo bitno mijenjati kvalifikacionu strukturu stanovništva.

Uvođenje bolonjskog procesa (i pripadajuće nove sheme studiranja: 3+2+3, vidi cilj (1.5)) treba iskoristiti za uvođenje bitnih promjena u hrvatski sustav znanosti i visokog obrazovanja. Povećati fleksibilnost programa visokog i višeg obrazovanja kroz širi spektar studijskih programa i izbornih predmeta, studija uz rad, učenja na daljinu, učenja putem računala; te osigurati da sadržaj takvih programa *zadovoljava stvarne potrebe tržišta rada*. U skladu sa svjetskim trendovima i potrebama za širokim spektrom znanja i vještina poželjno je uvoditi interdisciplinarnе visokoškolske programe. Kao priprema za što jednostavniji prijelaz na tržište rada, radno iskustvo trebalo bi postati standardni dio programa visokog i višeg obrazovanja. Ujedno bi programi postali prihvatljiviji i kao oblici dodatnog obrazovanja odraslih.

Nadareni učenici (srednjoročno): Iako obrazovni sustav mora biti orijentiran na zadovoljavanje potreba većine, daroviti pojedinci moraju biti prepoznati i sustavno potpomognuti kao najsnažniji nosioci budućeg razvoja. Prema nekim istraživanjima Hrvatska kasni oko tridesetak godina u organiziranju sustava skrbi za darovite. Upravo su daroviti (i kreativni) pojedinci oduvijek bili nositelji civilizacijskog napretka, a to su pogotovo u modernim društvima u kojima su jedan od glavnih razvojnih resursa. Pri tome je potrebno osigurati suradnju obitelji, škole, stručnog tima i šire društvene zajednice.²⁴

²⁴ Vlada Republike Hrvatske, *ibid.*

Stav je stručne skupine da treba intenzivno razvijati sustav obrazovanja darovitih i talentiranih učenika kroz posebne obogaćene programe u državnim školama te privatnim školama za darovitu djecu. Razvoj obogaćenih programa za darovite u redovitim razredima doprinosi stvaranju ozračja izvrsnosti što djeluje poticajno na svu, a ne samo darovitu djecu. Dakako, takva djelatnost trebala bi imati široku društvenu potporu, trebalo bi je propagirati u javnosti a poslodavci bi je mogli podržati sustavom stipendiranja darovitih čime bi osigurali najkreativnije kadrove za vlastiti razvoj i *spriječili njihov odlazak u inozemstvo*. Ona bi, s druge strane, bila olakšana osuvremenjivanjem strukture obrazovnog sustava na način da se otkrivanje i potpora darovitih eksplicitno uključe u programski djelokrug hrvatskih škola.

Obrazovanje odraslih: preporuke vezane uz obrazovanje odraslih navedene su pod ciljem (1.5).

(2.2) Osvremeniti obrazovanje nastavnika («poučiti učitelje!»)

Da bi se uspješno provele potrebne promjene u obrazovnom sustavu te omogućilo poučavanje potrebnih znanja i vještina, nužno je obučiti i u obrazovnom sustavu zadržati kvalitetan nastavnički kadar. Trenutno je u Hrvatskoj nedovoljno mogućnosti za praktično obrazovanje nastavnika a i obrazovni su programi zastarjeli. Na sveučilišnom nivou nastavnici nisu dovoljno upućeni u obrazovne potrebe gospodarstva i nisu vični mehanizmima potrebnim za brzi odgovor na trajne promjene tih potreba. Uz to su im primanja i društveni ugled vrlo niski a nemaju ni jasno definirane ciljeve napredovanja u poslu. Nedostatak prikladno kvalificiranih nastavnika rezultira prevelikim opterećenjima pojedinaca i lošim obrazovnim ishodima. Prosječna starost nastavnog kadra te njihova uključenost u programe cjeloživotnog obrazovanja važna su područja obrazovanja koja dopuštaju kratkoročno provedive promjene.

Ključni pokazatelj: postotak nastavnog kadra uključen u programe dodatnog obrazovanja i stručnog usavršavanja

Prema istraživanjima provedenim na uzorku od oko 3500 nastavnika u obaveznom obrazovanju, njih oko **60% sudjeluje u slijedećim oblicima stručnog usavršavanja:** predavanja, radionice, seminari. Međutim, samo oko **2% sudjeluje u zahtjevnijim programima višegodišnjeg dodatnog obrazovanja**. Slični podaci za srednjoškolske nastavnike biti će dostupni nakon ožujka 2004. g.²⁵

²⁵ Rezultati istraživanja *Centra za istraživanje i razvoj obrazovanja*, završna obrada podataka i pisanje izvješća u tijeku.

Preporuke (stručno usavršavanje i dodatno obrazovanje nastavnika):

Stručno usavršavanje (srednjoročno): Potrebno je osigurati vrijeme i financijsku potporu za stručno usavršavanje i dodatno obrazovanje postojećeg nastavnog kadra. U konačnici je međutim potrebno i restrukturirati profesiju da se omogući napredovanje na osnovu usavršavanja, popraćeno porastom primanja.

Informatička pismenost (kratkoročno): U svrhu informatičkog opismenjivanja nastavnog kadra potrebno je uključiti što veći broj nastavnika u programe obučavanja za europski certifikat informatičke pismenosti, *European Computer Driving Licence*. Program je modularan, pa ga je moguće prilagoditi različitim potrebama nastavnika na različitim stupnjevima obrazovnog sustava. Moguće je također tečajeve prolaziti samostalno ili na radnom mjestu.

Komparativna istraživanja u svijetu pokazuju da kvaliteta obrazovanja razrednih učitelja i predmetnih nastavnika značajno doprinosi utemeljenost obrazovanja na spoznajama edukacijskih znanosti, posebice na spoznajama psihologije učenja i poučavanja.

U tijeku je projekt razvoja modela cjeloživotnog obrazovanja učitelja i nastavnika koji će ih osposobiti za autonomno i proaktivno planiranje i izvođenje nastave kao i za refleksivno praćenje vlastitog rada i njegovo unapređivanje. Stjecanje ove razine kompetentnosti nužno je za ispunjavanje ključnog zahtjeva koji se u suvremenom "društvu koje uči" postavlja pred školski sustav, a to je pripremanje učenika za samostalno cjeloživotno učenje.

Preporuke (osuvremenjivanje nastavničkog studija):

Kurikulum (srednjoročno i dugoročno): Konačno, potrebno je trajno osuvremenjivati i nastavnički studij, kako bi buduće generacije nastavnika bile osposobljene za izazove poučavanja znanja i vještina koje danas još nije moguće u potpunosti predvidjeti.

Potrebno je promijeniti kurikula nastavničkih studija da se omogući usvajanje modernih vještina predavanja, osposobljavanje u praksi te mobilnost s drugih studija na nastavnički. U tijeku je projekt osuvremenjivanja nastavničkog studija koji je potrebno usko povezati s projektima osuvremenjivanja obrazovnih sadržaja na svim razinama.

Profesionalna orijentacija (srednjoročno): Usporedno je važno uvesti obveznu profesionalnu orijentaciju i testiranje za sve nastavnike i profesore kako bi se utvrdile osobine ličnosti koje su poželjne za pedagoška zvanja.

Preporuke (kadrovska obnova visokih učilišta):

Visoka učilišta (kratkoročno i srednjoročno): Čak i na visokim učilištima važno je da nastavnici budu osposobljeni i za poučavanje temeljnih kompetencija, kao i znanja koja zahtijeva suvremena ekonomija. Potrebno je stoga kadrovski obnavljati visoka učilišta, čime se novim ljudima u sustav uključuju nove ideje i nove energije; a logički zaokružuje sustav znanstvenih novaka. Uz obrazovanje u Hrvatskoj potrebno je poticati i specijalizaciju i doškolovanje mladih nastavnika i istraživača u inozemstvu poradi razvijanja osnove za kulturu kvalitete i odgovornosti. Uz to je poželjno privlačiti strane gostujuće predavače na hrvatska sveučilišta.

Cilj (3): Uspostava sustava vrednovanja i samovrednovanja kvalitete procesa i rezultata obrazovnog sustava.

Kako bi se i obrazovni sustav stavio u službu povećanja konkurentnosti, potrebno ga je opremiti mehanizmima vrednovanja i samovrednovanja kvalitete, kao i otvoriti prema širem društvenom kontekstu. Ako je obrazovanje opći interes, onda obrazovni sustav kao njegov 'izvoditelj radova', ima odgovornost prema društvu općenito za kvalitetu usluga koje pruža.

(3.1) Provesti eksternu i međunarodnu evaluaciju

Eksterno vrednovanje školskih postignuća, i prateći program certifikacije na nacionalnom nivou, jedna je od bitnih sastavnica šireg sustava za praćenje i unapređivanje kvalitete škola. Ono omogućuje objektivnu kontrolu razine ostvarivanja ishoda procesa obrazovanja: usvojenih znanja i vještina učenika. Uz to, ono poslodavcu omogućuje vrednovanje potencijalnih zaposlenika na nacionalnom nivou. U tijeku je projekt uvođenja nacionalnog sustava certifikacije na osnovu eksterne evaluacije srednjoškolskog obrazovanja. Nacionalni sustav certifikacije omogućio bi i usporedbu kvalitete pojedinih srednjih škola u čitavoj zemlji. Gore spomenuti PISA projekt omogućiti će sličnu evaluaciju obaveznog obrazovanja na međunarodnoj razini. Nadalje je poželjno razviti i sustave vrednovanja i samovrednovanja kvalitete obrazovnih procesa kako bi se što prije ispravili nedostaci i ublažile štetne posljedice za učenike.

Ključni pokazatelj: rang srednjih škola na osnovu upisa učenika na visoka učilišta

Kako je potrebno još nekoliko godina do prvih rezultata nacionalnog sustava certifikacije, kao ključni pokazatelj predlaže se rang srednjih škola dobiven na osnovu upisa učenika na visoka učilišta. Ali potrebno je s *posebnom pažnjom* pristupiti tumačenju rezultata ovakvoga rangiranja, jer ono ne može zamijeniti kompleksne pokazatelje kakve će dati

eksterno vrednovanje školskih postignuća. Potrebno je ovakav rang shvatiti samo kao *privremeni pokazatelj* dok ne budu uhodani rezultati eksternog vrednovanja.

Preporuke (eksterna evaluacija):

Srednje obrazovanje (srednjoročno): Preporuča se podrška uvođenju nacionalnog sustava certifikacije na osnovu eksterne evaluacije na nivou srednjoškolskog obrazovanja te nacionalnog sustava certifikacije za obrtnička zanimanja. Sukladno tome, potiče se što skorije osnivanje središnje nacionalne institucije za kontrolu zadovoljavanja kurikulumom postavljenih standarda te proširenje njezina djelokruga na sve vrste srednjoškolskog usavršavanja. U cilju ostvarenja trajnog i sustavnog praćenja razvoja kurikuluma i evaluacije kvalitete rada škola (dakle, i obrazovnih procesa) i učenika potrebno je osigurati odgovarajuću kadrovsku i institucionalnu strukturu. Za povećanje efikasnosti budućih zaposlenika u radnoj sredini važno je da eksterna evaluacija uključuje i provjeru osnovnih vještina korištenja uredskog software-a, primjerice: word processor-a, spreadsheet-a itd.

Dokvalifikacija i prekvalifikacija odraslih (srednjoročno): Na osnovu iskustava projekta eksterne evaluacije srednjoškolskog obrazovanja, poželjno je razviti nacionalni sustav certifikacije i za dodatno obrazovanje (u sklopu koncepta cjeloživotnog učenja). U konačnici, sadržajna i strukturna reforma srednjoškolskog obrazovanja, treba omogućiti i odraslima pohađanje dijelova srednjoškolskih programa (pogotovo strukovnih) kako bi postigli nacionalne certifikate (dakle i višu kvalifikaciju) ili osuvremenili znanje.

Visoko obrazovanje (srednjoročno): U globalnim okvirima povećanja konkurentnosti neprimjereno je ne postojanje mjera kvalitete proizvoda hrvatskog visokoškolskog sustava, definirane upravo u tim, globalnim, okvirima. Stoga je potrebno, i sa stajališta povećanja konkurentnosti poželjno, sadržajno i formalno uključiti znanost i visoko obrazovanje Hrvatske u europske trendove, u ERA i EHEA, te aktivno uvesti provođenje Lisabonske deklaracije. Potonje omogućuje priznavanje diploma koje su *hrvatski studenti stekli na inozemnim visokim učilištima* kao kvalifikacija dostupnih i hrvatskom gospodarstvu. Ovako bi se omogućilo uključivanje mladih stručnjaka obrazovanih na različitim stranim visokim učilištima u hrvatsko gospodarstvo.

Jednako tako važno je i usporediti dostignuća studenata hrvatskih visokih učilišta sa onima iz **zemalja okruženja te iz EU**, u ključnim područjima. Preporuča se stoga, u najskorijem roku, projekt provjere znanja i vještina koje studenti u Hrvatskoj stječu visokoškolskom izobrazbom, izražene u mjerilima koje je moguće usporediti sa sličnim kvalifikacijama u europskim i tranzicijskim zemljama. Te će poslove obavljati hrvatski ured ENQA (European Network of Quality Assurance).

(3.2) Otvoriti obrazovni sustav prema društvu uopće, u svrhu vrednovanja kvalitete i projekcije budućeg razvoja

Važna je i bliska suradnja između obrazovanja i gospodarstva kako bi se podigla kvaliteta obrazovanja i osposobljavanja. Učenici trebaju od najranijih dana biti dobro informirani o mogućnostima zapošljavanja i potrebama tržišta rada te biti što bolje osposobljeni za samostalno stvaranje novih vrijednosti na globalnom tržištu. Stoga je potrebno *razviti strukture koje će osigurati da obrazovne ustanove surađuju sa gospodarstvenim subjektima* kako bi znanja i vještine koje one poučavaju bile one koje su najviše potrebne gospodarstvu. Ovo će također omogućiti da se oni koji apsolviraju obrazovni sustav mogu brže zaposliti jer će njihova znanja i vještine biti potrebni gospodarstvu. Doprinosi poslodavaca, sindikata i roditeljskih zajednica politici obrazovanja i osposobljavanja, i njezinom provođenju, doveli su do poboljšanja u obrazovanju i osposobljavanju u zemljama OECD-a²⁶.

Preporuke (otvorenost obrazovnog sustava):

Lokalno partnerstvo (kratkoročno): Potrebno je razviti lokalna i regionalna udruženja poslodavaca, obrazovnih stručnjaka i roditelja, po uzoru na Gospodarsko-socijalna vijeća, koja bi bila u mogućnosti preporučiti razvojne strategije obrazovnih programa na regionalnom nivou, kao i pružiti potrebna financijska sredstva. S druge strane mogla bi predložiti postupno gašenje tržištu nepotrebnih srednjoškolskih programa, uz srednjoročni plan upisnih kvota. Gospodarsko-socijalna vijeća, na osnovu analize stanja na tržištu rada, posebice njegovih razvojnih trendova, trebaju sudjelovati u odlučivanju o ovim kvotama.

Strukovno obrazovanje (srednjoročno i dugoročno): U sklopu strukturnih promjena u strukovnom srednjoškolskom obrazovanju razviti sustave suradnje sa gospodarstvenicima na programima certifikacije u strukovnom obrazovanju. U okviru budućih stupnjeva CARDS programa koje provodi Zavod za školstvo (CARDS 2001, 2002, 2003 i 2004) provest će se decentralizacija u području strukovnog obrazovanja, dakle proširenje spektra sudionika strukovnog obrazovanja i financijske odgovornosti za izdatke vezane uz strukovno obrazovanje i osposobljavanje na svim razinama.

Sufinancirano zapošljavanje (kratkoročno): Popularizirati postojeće programe sufinanciranog zapošljavanja koje provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Cilj ove mjere je da država preuzme *trošak uvođenja u posao i stjecanje vještina za rad* na radnom mjestu u razdoblju kada novozaposleni još ne doprinosi učinku poduzeća.

Informacije o zapošljavanju (kratkoročno): U suradnji sa HGK i HOK potaknuti gospodarstvene subjekte da se uključe u informativne dane o tržištu rada i mogućim zaposlenjima (*career days*) u osnovnim i srednjim školama na lokalnoj razini.

²⁶ J. Lowther, ibid.

Visoko obrazovanje (kratkoročno): Iako je potrebno ukupno povećati državna izdvajanja za obrazovanje (vidi cilj (4.1)), država, kao osnivač javnih sveučilišta i veleučilišta, stimulativnim (financijskim) mjerama treba **nagrađivati** najefikasnije, odnosno destimulirati najlošije visokoškolske ustanove:

- (i) "efikasnost" se ne misli isključivo kao vremenska kategorija odnosno kao kratkoća studiranja već u nju treba ugraditi *kontrolu kvalitete*. Na sveučilištima potaknuti osnivanje ureda za kontrolu kvalitete obrazovnih procesa i sadržaja;
- (ii) razraditi finese sistema financiranja, što uključuje i osiguravanje prikladne zakonske osnove;
- (iii) pospješivati suradnju sveučilišta i veleučilišta s gospodarstvom odnosno s lokalnom zajednicom te sa sestrinskim ustanovama u inozemstvu. Potonje ima za cilj uključiti hrvatska sveučilišta u *programe studentskih razmjena*
- (iv) uskladiti programe visokoškolskih ustanova sa regionalnim potrebama.

(3.3) Povećati ulogu privatnog sektora u ponudi obrazovnih usluga

U Hrvatskoj je, kao i u ostalim tranzicijskim zemljama, povezanost gospodarstva i obrazovnog sustava nedovoljna; formalni obrazovni sustav proizvodi neprimjeren proizvod za tržišnu ekonomiju. Unutar tvrtki velik je raskorak između utvrđenih obrazovnih potreba i njihova zadovoljavanja; samo se oko pola tih potreba praktično i zadovoljava²⁷. Pohvalno je da hrvatske tvrtke samoinicijativno organiziraju obrazovanje zaposlenika unutar tvrtke. Ali iz ukupne nacionalne perspektive takav je individualni pristup neefikasan. S druge strane, hrvatski poduzetnici iznimno negativnom ocjenjuju kvalitetu poslovnih škola i škola za menadžment.

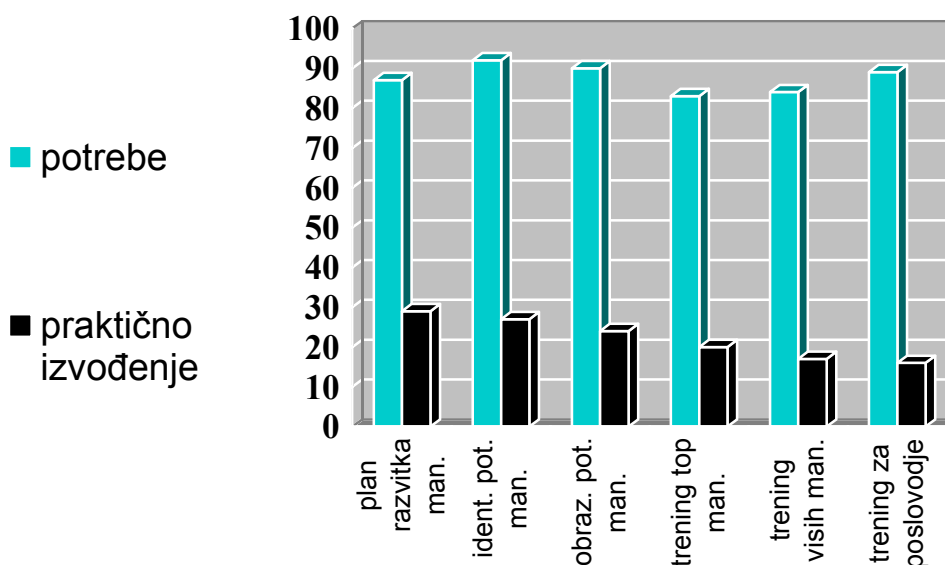
Poželjno je, oslonivši se na gore opisana iskustva privatnog sektora pri zadovoljavanju vlastitih obrazovnih potreba, potaknuti upravo privatni sektor na razvoj vlastitih obrazovnih programa, ali za potrebe šireg tržišta. Umjesto obrazovanja samo vlastitih zaposlenika, tvrtke se mogu udružiti u razvoj poslovnih škola i programa dodatnog usavršavanja.

Ključni pokazatelj: broj završenih studenata poslovnih škola.

Na osnovu raskoraka između utvrđenih obrazovnih potreba i njihova zadovoljavanja te nezadovoljstva postojećih poslovnih škola i škola za menadžment, poželjno i poboljšati kvalitetu ponude i **povećati broj sudionika**.

²⁷ S. Marušić, *ibid.*

Slika 2.: Potrebe obrazovanja managera su na razini Europe, izvodi ih 20% poduzeća u RH.
Izvor: S. Marušić (El Zagreb), Obrazovni sustav Hrvatske, ppt.

Preporuke (privatna ponuda obrazovnih usluga):

Poslovne škole i škole za menadžment (kratkoročno): Poželjno je promovirati ulogu privatnog sektora u nuđenju obrazovnih usluga, uz međunarodne indikatore kontrole kvalitete. Tvrtnke se trebaju udružiti i razviti zajedničke programe obrazovanja zaposlenika menadžerskim i poslovnim vještinama. Ovo je efikasniji način poučavanja nego poučavanje u pojedinim tvrtkama, a otvara i zdravu konkurenciju postojećim poslovnim školama, čijom su kvalitetom usluge poduzetnici nezadovoljni.

Stručne škole (srednjoročno): Specifične obrazovne potrebe pojedinih tvrtki ne staju samo na poslovnim i managerskim vještinama. Poželjno je i strukovno obrazovanje za niže razine upravljanja procesima i proizvodne djelatnosti. Ukoliko se radi o sektoru od strateške važnosti za nacionalno gospodarstvo država može potaknuti, čak i financijskim poticajnim mjerama, razvoj strukovnih škola pod vodstvom privatnog sektora.

Cilj (4): Povećanje ukupnih izdvajanja (i javnih i iz gospodarstva) za obrazovanje

(4.1) Povećati rashod državnog proračuna za obrazovanje

Kako je obrazovanje opći interes, ono mora biti dostupno svima jednako i trebalo bi najvećim dijelom biti financirano od države kao što je i ostala infrastruktura. Tu treba biti uključen i trošak prekvalifikacija i dokvalifikacija, a ne samo sustav redovnog obrazovanja. To znači i porast udjela troška obrazovanja u proračunu, ali i kombiniranje različitih izvora financiranja.

Ključni pokazatelj: rashod državnog proračuna za obrazovanje kao % BDP

Dosadašnja javna izdvajanja za obrazovanje u Hrvatskoj, su na oko 4,0% udjela u BDP²⁸ dok je prosjek za zemlje OECD-a 5,0% udjela u BDP²⁹. Štoviše, prosjek ukupnih izdvajanja za obrazovanje u zemljama OECD-a penje se na 5,66% udjela u BDP kada se uključe i izdvajanja iz privatnog sektora³⁰.

Preporuke (javna izdvajanja za obrazovanje):

Obrazovanje kao strategija (srednjoročno): Eksplicitno uključiti podizanje kvalitete obrazovanja, kroz postupno osuvremenjivanje njegova sadržaja i strukture, u **strateške odrednice Vlade** te osigurati primjerena izdvajanja iz proračuna. U strategiju razvoja države potrebno je uključiti i financijsku strategiju podrške srednjoročnim i dugoročnim programima reforme obrazovnog sustava, opisanima gore. Kratkoročno je važno osigurati bolju materijalnu opremljenost (prvenstveno specijalizirane učionice) obrazovnih ustanova, ali i popratno dodatno obrazovanje nastavnika za najefikasnije korištenje nove opreme.

Preraspodjela sredstava (srednjoročno): S obzirom na važnost obrazovanja za konkurentnost Hrvatske, predlaže se postupna preraspodjela sredstava izravne državne pomoći poduzećima u izdvajanja za obrazovanje. Pomoć poduzećima trenutno je na oko 5% BDP-a što je oko 5 puta više od EU norme. Stoga sa preporuča povećanje izdvajanja iz državnog proračuna za obrazovanje, kako bi se ono dovelo na razinu razvijenih zemalja, bez povećanja poreznog opterećenja stanovništva.

Jednakopravnost pristupa (dugoročno): Omogućiti **jednakopravnost pristupa** obrazovanju za sve društvene skupine, posebice iz obitelji s nižim primanjima da se uključe u predškolski odgoj, srednje i visoko obrazovanje. Za društva znanja potreban je što veći broj dobro obrazovanih ljudi.

²⁸ Nacionalno vijeće za konkurentnost, *ibid.*, str. 55.

²⁹ OECD, *OECD Observer 2002/Supplement 1*, 2002.g., str. 67

³⁰ OECD, *ibid.*

Visoko obrazovanje (kratkoročno): Izdvajanja za visoko obrazovanje i znanost u Hrvatskoj su među najnižima u Europi. Uz takva izdvajanja (manje od 2,5% udjela u BDP) nemoguće je očekivati poboljšanja u efikasnosti visokog obrazovanja. Kako je već gore spominjano, ovakav nemar rezultira nedovoljnim održavanjem i neiskorištavanjem opreme u istraživačkim laboratorijima i učionicama, nemogućnošću kupovine dovoljne količine knjiga i ostalih tiskovina te niskom stimulacijom za tiskanje i izdavanje nacionalnih publikacija. Uz nedovoljna izdvajanja, sredstva namijenjena visokom obrazovanju su neprikladno raspoređena te se očituje nedostatak transparentnosti u njihovom prijenosu³¹. Potrebno je postići spomenutu transparentnost te povećati ukupna izdvajanja za visoko obrazovanje i istraživanja.

Obrazovanje odraslih (kratkoročno): Financijski potaknuti (porezne olakšice, krediti) pojedince na uključivanje u programe dodatnog obrazovanja (vidi cilj (1.2)).

(4.2) Povećati direktna izdvajanja gospodarstva za obrazovanje

Većina hrvatskih srednjoškolskih obrazovnih programa poučava učenike stranim jezicima i predmetima iz područja prirodnih i tehničkih znanosti; a upravo ta područja pružaju vještine koje nedostaju postojećim uposlenicima. Međutim, potrebno je podići razinu kvalitete tih programa kroz osiguravanja **materijalnih sredstava** za specijalizirane učionice te pripadno obrazovanje. Ovo je jedna od mogućnosti ciljanih ulaganja kojima gospodarstvo može sudjelovati u troškovima obrazovanja.

Preporuke (oprema učionica):

Specijalizirane učionice (kratkoročno): Potrebno je opremiti specijalizirane učionice u obaveznom i srednjem obrazovanju. Cilj je uvesti računala i Internet kao sastavni dio obrazovanja. Stoga se preporuča kao cilj da na svakih pet učenika u srednjem obrazovanju dođe jedno računalo do 2006. g. Poticanjem donacija iz gospodarstva moguće je pomoći u ostvarenju ovoga cilja.

Ključni pokazatelj: izdvajanja gospodarstva za obrazovanje kao %BDP

Iako u Hrvatskoj nema podataka o direktnim izdvajanjima gospodarstva za obrazovanje, poželjno je uvesti mjerenje ovoga pokazatelja te poticati njegov rast na razinu usporedivu sa zemljama tržišne ekonomije.

³¹ European Training Foundation, ibid., str. 24

Preporuke (ulaganja privatnog sektora u obrazovanje):

Izdvajanja gospodarstva (kratkoročno): Kako je gore već naglašeno, kvaliteta obrazovanja je od općeg interesa, a to znači da mu financijska potpora treba biti šira nego što omogućuje sam državni budžet. Potrebno je potaknuti gospodarstvene subjekte da prepoznaju vlastiti interes u podizanju kvalitete obrazovanja, i u pratećim financijskim ulaganjima. Prethodno je potrebno podizati osviještenost gospodarskih subjekata o nedostatnoj razini kvalitete proizvoda hrvatskog obrazovnog sustava te pratećeg negativnog utjecaja na konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Nadalje je potrebno istražiti što je dosad sprječavalo hrvatske gospodarstvenike da pruže veću financijsku potporu obrazovnom sustavu te sustavno ukloniti zamijećene prepreke. Država može pružiti dodatne inicijative posebno dizajniranim poreznim olakšicama i sl.

U sklopu programa otkrivanja i potpore darovitih, potrebno je razviti sustav kojim bi poslodavci mogli stipendirati darovite učenike te tako osigurali najkvalitetnije kadrove za vlastiti razvoj i umanjili odljev mozgova.

Vrijeme za dodatno obrazovanje (kratkoročno): Iako se ne radi o direktnom financijskom ulaganju u obrazovanje, potrebno je potaknuti tvrtke da *omoguće zaposlenicima vrijeme* potrebno za dodatno obrazovanje.

Cilj (5): Uključivanje što većeg broja djece odgovarajuće dobi u predškolski odgoj

Visoka kvaliteta predškolskih odgojnih programa daje djeci čvrste temelje za cjeloživotno učenje. U današnjim okvirima ona djeca koja kasnije ulaze u obrazovni proces ne mogu sustići one koji su ranije započeli obrazovanje. Kada je dostupan svima, predškolski odgoj također pomaže u pojačanju socijalne jednakosti. U Hrvatskoj je predškolsko obrazovanje kvalitetno, ali je premali broj sudionika³². Da bi se ono proširilo i zadržalo kvalitetu potrebno je uvesti službene standarde i omogućiti prateću opremu.

Ključni pokazatelj: % djece u dobi od 3-6 godina starosti koja pohađaju predškolski odgoj

Prema pokazateljima Svjetske banke, 36,1% djece u dobi od 3-6 godina pohađa predškolski odgoj³³, što je ispod standarda zemalja EU³⁴.

³² J. Lowther, *ibid.*

³³ S. E. Berman i I. Drabek, *ibid.*

³⁴ UIS, *Global Education Digest 2003*, Montreal, 2003.g.

Preporuke (predškolski odgoj):

Povećanje kapaciteta (srednjoročno): Preporuča se stvaranje prostornih, kadrovskih i materijalnih uvjeta za:

- (i) uključivanje sve djece u program pripreme za školu (tzv. mala škola), godinu dana prije polaska u školu;
- (ii) prihvata što više djece, osobito one starije od tri godine, u ostale programe raznog izvanobiteljskog odgoja i obrazovanja.

Također treba pratiti kvalitetu predškolskih programa.

U ostvarenje ovakvih planova potrebno je uključiti odgovorne ustanove na nacionalnoj i lokalnoj razini. Na nacionalnoj je razini potrebno osigurati odgovarajuća financijska sredstva za povećanje prostornih i materijalnih uvjeta kako bi se što više djece moglo uključiti u programe izvanobiteljskog odgoja. U ove je planove potrebno uključiti i strategiju obrazovanja potrebnog odgajateljskog kadra na visokoškolskom nivou. Kratkoročno je moguće na lokalnom nivou razviti strategiju uključivanja sve djece u godinu dana prije polaska u školu u program predškolske pripreme. Ovakva će strategija zahtijevati dodatna ulaganja na lokalnom nivou, ali se očekuje iskorištavanje postojećih prostornih i kadrovskih potencijala.

Međunarodna iskustva, primjerice, pokazuju da je ukupni trošak školovanja – uključujući i predškolski odgoj, za učenike do niže razine obaveznog obrazovanja, bio 11% niži za one učenike koji su sudjelovali u predškolskom odgoju u odnosu na one koji nisu. Nadalje, prerano napuštanje obrazovanja i ponavljanje razreda u obaveznom obrazovanju, također se smanjilo, što u konačnici smanjuje i ukupni trošak obaveznog obrazovanja.³⁵

Obrazovanje odgajatelja (dugoročno): Kadrovi u predškolskom odgoju i obrazovanju su odgajatelja, pedagozi, psiholozi, edukacijski rehabilitatori, socijalni i zdravstveni radnici, stručnjaci za izvođenje različitih vrsta programa te ravnatelji. Razvojni ciljevi predškolskog odgoja su veoma zahtjevni pa ih mogu ostvarivati samo odgovarajuće osposobljeni stručnjaci. Ta se djelatnost danas utemeljuje na znanstvenim spoznajama razvojne psihologije, medicine, pedagogije te edukacijsko-rehabilitacijskih i socijalnih znanosti pa se i odgojiteljska praksa profesionalizira. Dok stručni suradnici u predškolskom odgoju imaju odgovarajuće visokoškolsko obrazovanje pa i poslijediplomske specijalizacije, odgojitelji nemaju potrebnu visokoškolsku naobrazbu.

U Europi dominira trogodišnji dodiplomski studij odgojitelja pa bi i u nas trebalo težiti takvom rješenju.

Stručno usavršavanje odgojitelja (srednjoročno): I edukacija odgojitelja treba biti trajna pa valja poboljšavati sustav trajnog usavršavanja odgojitelja i drugih stručnih suradnika kao i sustav praćenja i vrednovanja kao kriterija napredovanja u struci te potvrđivanja licence za obavljanje zvanja. To je bitan čimbenik kontinuiranog unutarnjeg razvoja sustava čija učinkovitost ponajprije ovisi o razvoju odgojitelja, ravnatelja i stručnih suradnika.

³⁵ UNESCO, *Education for All: Is the world on track?*, Paris, 2002. g, str. 38.

Bibliografija:

Državni zavod za statistiku, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2003*, Zagreb, prosinac 2003.g.

European Commission, Directorate-General for Education and Culture, *Follow-up of the "Report on the concrete future objectives of the education and training systems": DRAFT INTERIM REPORT: Working group B on Basic skills, foreign language teaching, entrepreneurship Objectives 1.2 (Developing the skills for the knowledge society), 3.2 (developing the spirit of enterprise), and 3.3 (Improving foreign language learning)*, Brussels (DG EAC/A-1/TS D(2002)), 2003. g.

European Training Foundation, *National Observatory Country Report: Croatia*, 2001. g.

J. Lowther (MSI Hrvatska), *Obrazovni sustav Hrvatske*, ppt., prezentacija održana 25. 11. 2002.g.

Ministarstvo znanosti i tehnologije, *Znanost i razvoj u Hrvatskoj*, 2002.g.

Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2002.*, Zagreb, 2003. g.

Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Strateški ciljevi razvoja Hrvatske*, radni materijal.

OECD, *Education at a Glance, OECD indicators*, 2002. g.

OECD, *OECD Observer 2002/Supplement 1*, 2002.g.

S. E. Berman i I. Drabek, *Mobilizing Croatia's Human Capital to Support Innovation-Driven Growth*, 2002. g.

Sveto Marušić (EI Zagreb), *Obrazovni sustav Hrvatske*, ppt., prezentacija održana 25. 11. 2002. g.

UNESCO Institute for Statistics (UIS), *Global Education Digest 2003*, Montreal, 2003.g.

UNESCO, *Education for All: Is the world on track?*, Paris, 2002. g, str. 38.

Vlada Republike Hrvatske, Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, *Hrvatska u 21. stoljeću, Odgoj i obrazovanje*, 2002.g.